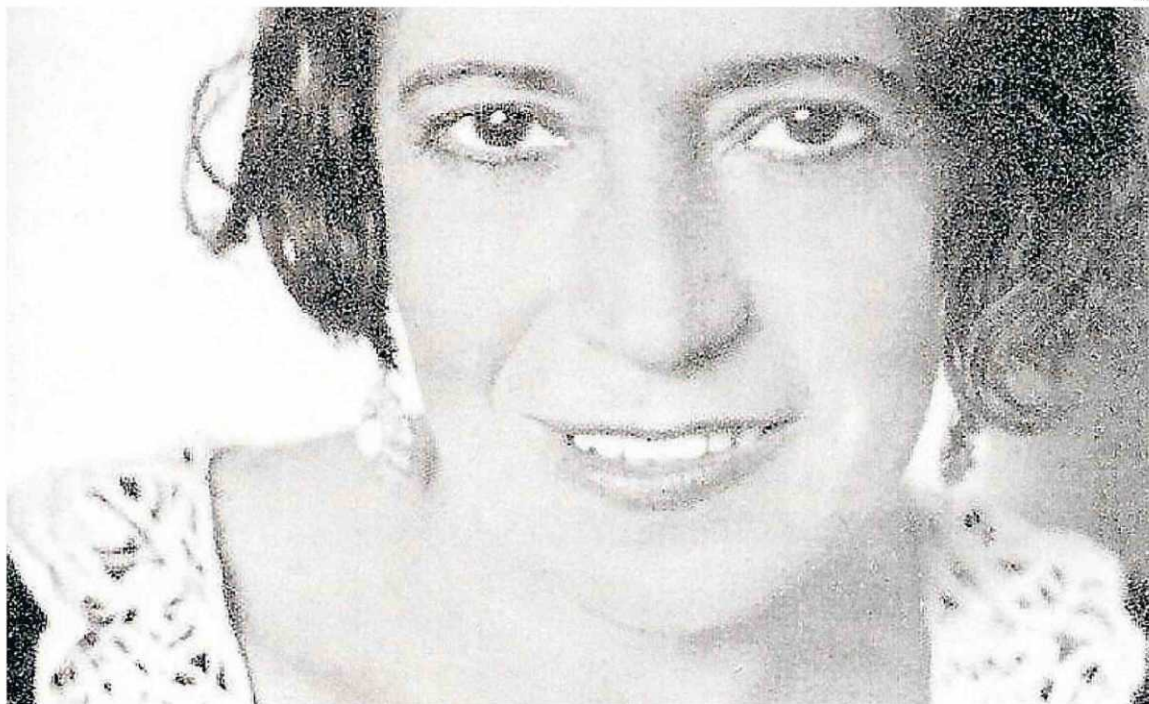

REPORTATGE

ARA

GINEBRA

FORJA I REFUGI D'AURORA BERTRANA

Indret de pas per a moltes personalitats catalanes que fugien del franquisme, la ciutat suïssa va ser fonamental en la formació del caràcter lliure i cosmopolita d'Aurora Bertrana i en el seu salt a la literatura

TEXT I FOTOS: *Jordi de Miguel Capell*

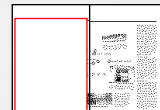
"S i he de continuar dient la veritat, com ho he fet al llarg d'aquestes *Memòries*, hauré de dir que el sentiment que experimentava tot seguit de rebre la comunicació no era de goig ni d'esperança, era més aviat d'esverament i d'angoixa". 1975. Aurora Bertrana esmola la ploma per enllestir en cinc pàgines el segon i últim volum de les seves vivències. Encara és fresc el cúmul de contradiccions d'aquells primers dies del 1949: de manera inesperada ha rebut un telegrama del consolat espanyol que posa fi al seu exili. Per fi podrà reunir-se a Barcelona amb la seva mare i la seva tieta, però el

preu a pagar serà alt. A corre-cuita, ha d'acomodar-se de la ciutat que, com apunta Mariàngela Vilallonga al seu llibre-guia *Aurora Bertrana a Ginebra* (Universitat de Girona, 2017), l'ha transformat en "una dona moderna i cosmopolita", rica en coneixements i experiències, desitjosa d'escriure. També és la ciutat dels "fracassos més sorollosos" i de les "penalitats més cruels", diu Bertrana a les *Memòries*: "I potser per això l'estimava".

La coneixença ve de lluny. Hi havia arribat l'estiu del 1923, amb un violoncel sota el braç, per estudiar rítmica al prestigiós Institut Dalcroze, i hi havia tornat quinze anys després, fugint de l'avanç de les tropes franquistes sobre Catalunya. La primera etapa, de tres anys, va estar marcada per la formació de la primera *jazz band* de dones

a Europa, els concerts a Chesières i Chamonix i el seu malaurat matrimoni amb l'enginyer suís Denys Choffat. La segona, després d'un impàs a la Polinèsia i al Marroc i de la seva participació activa en la defensa dels drets de les dones a la Catalunya republicana, va estar marcada per l'estreta relació amb l'exili català a Suïssa i per l'arrelament definitiu a una ciutat de la qual gaudia des d'una precarietat gairebé absoluta.

A l'inici del 1949 era diferent. El delit d'aventura esperonat pel fred i la fam havia deixat pas a un viure "poc romàntic i excitant, però ple de caliu amical". Després de passar dos anys lluminosos a la Prada de Pompeu Fabra i Pau Casals, Bertrana s'havia instal·lat altre cop a Ginebra l'estiu del 1948. Només li havien calgut uns dies per trobar una plàcida feina de secretària al con-

REPORTATGE

solat de la República Dominicana, on, a banda d'atendre les escasses demandes d'un cònsol tosc i groller, podia guanyar-se un sobresou fent classes particulars de castellà i encara esgarrapar algunes hores per a les seves novel·les. "El meu viure era fàcil, planer i, per primera volta al cap de molts anys de solitud, d'incertesa i de lluites, un viure burgès, confortable, segur... sense problemes", diu a les *Memòries*. Bertrana viu aleshores en una cambra "no gaire més gran que un mocador de butxaca", en un idíl·lic xalet de fusta del llunyà districte de Chene-Bourg. Meravellada per l'entorn natural (els roures coberts de glaç, les altes muntanyes de la Savoia de fons), cada matí agafa el tramvia número 12 fins a la luxosa Rue de Rive, al centre de Ginebra. És sobretot en aquest centre, a banda i banda de la confluència entre el Roine i el llac Léman, on Bertrana ha teixit la gran xarxa d'amistats que, a principis de febrer del 1949, l'acomienen a l'estació de Cornavin, direcció Portbou. Enrere queden els carrers que han forjat la seva ànsia de llibertat.

Institut Dalcroze

Quan el 5 setembre del 1923 pica a la porta per inscriure-s'hi, l'Institut Dalcroze ja és un dels màxims referents de la pedagogia artística. Bertrana ha decidit viatjar a Ginebra malgrat que la beca concedida per l'Ajuntament de Barcelona s'ha esfumat amb el cop d'estat de Primo de Rivera. Vol aprendre l'innovador mètode de Jacques Dalcroze per exercir de professora de rítmica en un país llunyà, però la rigurositat dels professors i la precarietat fan que les classes esdevinguin un llast. Per assistir-hi, només ha de recórrer tres-cents metres de la mateixa Rue de la Terrasière, on, a l'antic número 4 (avui s'hi aixeca la llibreria Parnasse), ha llogat una cambra gelida al farmacèutic Brachard. Debilitada per la falta d'escalfor i una alimentació magra, Bertrana emmalaltirà fins al punt de ser desnonada per l'enigmàtic doctor X. Només una última tassa de xocolata calenta la dissuadirà de llançar-se del pont de la Machine: "Al diable la rítmica i l'Institut Dalcroze [...]. Viure!, viure, treballar, guanyar algun diner, menjar, veure països nous assolllats i amables, enamorar-me, estimar un amic, escriure... La vida era meravellosa, i el doctor X, un ase".

Vil·la Gilly

Gairebé tots els desitjos semblen albirar-se, de cop, en l'"esbojarrada" primavera del 1924. Bertrana ha aconseguit feina de mainadera, ha publicat el seu primer reportatge a *La Veu de Catalunya* i ha fet el seu debut musical en el marc d'una gran exposició de ràdios. En aquell primer concert a l'antic Palau Electoral (avui una renovada dependència de la Universitat de Ginebra), l'escriptora coneix el que un any més tard serà el seu marit. Canvi d'aires. A l'espera de més bonança econòmica, el matrimoni s'instal·la a la gran mansió dels Choffat, un paradís natural ubicat en un bell pujol del Grand Lancy, a cinc quilòmetres de Ginebra. Allà, a la mansarda, Bertrana passarà les hores llegint mentre mira de no topar amb la sogra i les cunyades. Quan, tretze anys i una guerra civil més tard, hi torni per esperar el seu marit (absent i, segons els rumors, al bàndol nacional), la fredor amb la família s'haurà multiplicat. Bertrana serà expulsada de la casa, primer, i rebutjada per Denys Choffat, després, amb una carta enviada des de la Barcelona franquista. "M'invitava a tornar. Afegia que, «naturalment», em tancaríen a la presó, «d'on ja et traurem un moment o un altre». Aquest «naturalment» em va fer esclafir en un crit de protesta".

Winkelried, 4

"El carrer hi és encara, continua duent el nom del llegendari heroi helvètic. S'hi entra per l'elegant

1. Pobresa "A Winkelried jo no hi vivia sola. M'hi acompanyaven una colla de ratolins i algunes aranyes. Per a les mosques, les xinxes i els escarabats ja feia massa fred"

INICI DEL CARRER WINKELRIED, ON BERTRANA VA VIURE TRES ANYS.

CARRER ARNOLD WINKELR

EDIFICI CENTRAL DE LA UNIVERSITAT DE GINEBRA.

PLAÇA BOUR

UNIVERSITAT DE GINEB

GINE

3. Cultura "M'hi havia presentat amb por recordant la fredor de l'acolliment a l'Institut Dalcroze. Entre l'Institut Dalcroze i la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona hi havia un abisme. A la Facultat de Lletres hom s'hi podia acostar sense tenir la sensació de ser un animal ofensiu, repel·lent. L'atmosfera d'aquella Facultat recordava la de l'Institut Rousseau, franca, senzilla, acollidora"

6 GILLY

6. Matrimoni "L'aspecte de la casa per fora i per dins em va impressionar. Em van rebre en un gran saló encatit, guarnit d'un piano de cua, d'un cadiratge elegantment entapissat. Grans pintures amb motlures d'aurades penjaven de les parets empaperades d'un to gris perla. El cortinatge dels finestral no permetia veure el jardí"

"Jo sabia que la casa no la tancaven mai. Anys i anys que la vella madame Choffat no se'n movia. Era una magnífica finca voltada de jardí i de bosc, amb dotze dormitoris i dues sales i menjador espaiosíssims. Cap de les quatre dones no treballava fora de casa, vivien de renda"

TERRASSA D

VISTA DEL JET D'EAU DE GINEBRA, DES DEL PARC MON REPOS.

2. Desesperació "El pont de la Machine el travessava poca gent i era un perfecte vial per anar, infal·liblement, ràpidament, a l'altre barri. Només caldrien uns instants perquè aquell cos meu, que segons el doctor X només era una ruïna, es convertís en un manyoc d'ossos trencats"

IED, 4

1

2

PONT DE LA MACHINE

G-DE-FOUR

4

5

INSTITUT JAQUES-DALCROZE

RA

3

B R A

ENTRADA DE L'INSTITUT DALCROZE, A LA RUE DE LA TERRASSIÈRE.

5. Estudis "A l'Institut Dalcroze es respirava una atmosfera d'ordre administratiu, una absència total de calor moral, pitjor encara que la que devien sentir els funcionaris de l'Hotel de Ville, d'on calia treure el permís de residència"

4. Esbarjo "Res no desdeïa llavors de l'escenari on es movien els personatges del Café de La Clémence, començant pel so profund i musical de la campana que li donava el nom, fins a les discretes discussions d'aquell jovent erudit, que prenia te o cafè amb llet al volt de les taules i comparava l'immortal Molière a l'ensopit, per bé que també immortal, Corneille: l'infinit Txèkhov, a la subtil Margaret Kennedy, tan en voga en aquella època"

EL BAR LA CLÉMENCE QUE FREQUENTAVA BERTRANA.

Quai des Bergues i se'n surt per una placeta que enfoca la Rue de Cendrier. Ara la casa número quatre no sembla la mateixa que quan jo hi vivia. Si un dia hi passeu per davant, dediqueu-me un record amistós. Podeu dir, de debò, que allí va tornar a néixer l'Aurora Bertrana". El renaixement té adreça precisa. I la mateixa marca de la pobresa que la no-mort. Foragitada de Vil·la Gily, Aurora Bertrana no ha parat de moure's (ha viscut penes en una petita cambra de la Rue Micheli-du-Crest, ha visitat i assistit els seus amics al camp de concentració francès de Saint Cyprien, ha treballat per a les publicacions que Josep Millàs-Raurell mira de tirar endavant) fins a instal·lar-se a l'antic estudi de dos pintors italians. Durant tres anys, el fred i la fam que hi passarà acompanyaran l'explosió vital de l'escriptora. Cap carrer li serà desconegut. Cap experiència, desatesa. Bertrana gaudirà del "tesor d'emocions, de sorpreses i de descobriments humans" que trobarà entre la bohèmia i la "terregada" del barri. Altra vegada, però, la salut dirà prou. Després de ser hospitalitzada per una forta pulmonia, l'escriptora s'instal·larà a Perreux, al cantó de Neuchâtel, a la recerca del benestar que Winkelried li nega. Avui el número 4 és custodiat per una joieria i per una empresa de treball temporal: és l'únic tram del recorregut per la Ginebra de Bertrana on els vents s'arremolinen freds i impetuosos.

Universitat de Ginebra

La Facultat de Lletres de la Universitat de Ginebra és un dels refugis predilectes d'Aurora Bertrana. Des que s'hi inscriu, la tardor del 1924, les hores que hi passa passen a ser "les més plenes i satisfactòries" del seu dia a dia ginebrí. Per això, malgrat que un any després s'instal·la amb monsieur Choffat a la ciutat fronterera d'Annemasse (França), no deixa d'assistir a classe fins que el matrimoni es trasllada a viure a la Polinèsia francesa: aquella experiència exòtica de tres anys (1926-1929) seria l'origen de l'aclamat primer llibre de Bertrana, *Paradisos oceànics*. L'idiom amb la universitat, però, tindrà una segona part. Deu anys més tard, durant l'etapa al petit carrer Winkelried, Bertrana torna a la Facultat de Lletres com a oient. Història de la literatura italiana i francesa, redacció, fonètica... A l'empara del Parc dels Bastions i del seu icònic Mur dels Reformadors, les sòbries aules de la universitat resolen dos grans problemes: la fam de cultura i la falta de calefacció.

Plaça Bourg-de-Four

L'altra gran font d'escalfor d'Aurora Bertrana són els "cafetots humils de mala mort i pitjor anomenada" que veïegen la golfa de Winkelried: "meuques clandestines, atrotinades, algun macaronet poc afortunat, pispes fracassats i altres menes de bestiar de la mateixa espècie" en conformen la clientela habitual. Bertrana escolta meravellada les seves històries mentre recorda amb nostàlgia els cafès de la bohèmia que freqüentava en els primers temps de l'exili. Avui dia alguns dels locals on es va relacionar amb artistes i escriptors d'arreu, com el bar La Clémence, continuen ocupant una centralitat privilegiada a la plaça Bourg-de-Four, al cor de la vella Ginebra. Al sud de la plaça, al costat de l'antiquíssima llibreria Jullien, un restaurant de cuina xinesa ocupa el lloc d'un dels cafès més estimats per Bertrana: pobre però digne, al café Le Consulat hi regnava una autèntica democràcia de les "classes baixes" i un crèdit il·limitat. "Llar i família constituïen l'únic lligam social-afectiu que el meu país d'adopció m'oferia en aquell difícil període", diu a les *Memòries*. "Llàstima que jo no hagi estat capaç de dedicar als cafès de Ginebra ni un poema, ni un estudi filològicohistòric que els immortalitzés. Tant com s'ho mereixien!" ●